

- Дубенко. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: https://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvynu/filolog/2009_16/R4Dubenko.pdf
2. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. / Ільченко О. М. – Київ, 2002. – 58 с.
 3. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. / Г. С. Онуфрієнко. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с. – (2-ге вид перероб. та доп.).
 4. Яхонтова Т. Ю. Навчання англомовного наукового письма: американський досвід в українському освітньому контексті / Т. Ю. Яхонтова // Агора. Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, науки та культури / Т. Ю. Яхонтова. – Київ: Стило, 2007. – С. 110–116.
 5. Kotze T. Guidelines on writing a first quantitative academic article / Theuns Kotze., Department of Marketing and Management University of Pretoria, 2007. – 84 p. – (2nd edition).

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ: МЕТОДИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

к. пед. наук, доц. **Людмила Пилипівна Рудакова**
(Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького)

Художній переклад прози чи поезії – це справжнє мистецтво, творчість. Довголітня історія перекладознавства ґрунтується на потребі у висококваліфікованих фахівцях-перекладачах для уможливлення міжнародного спілкування. За умов розширення міжнародних зав'язків та обміну інформацією, перекладознавство динамічно розвивається, а мова постійно оновлюється й збагачується. Розширення міжкультурних контактів, тенденції до глобалізації й уніфікації світової цивілізації привертають особливу увагу до питань співвідношення і взаємозв'язку мови та культури народів, оскільки, виконуючи свою кумулятивну функцію, мова є скарбницею культурних цінностей, системою, яка відбиває, зберігає й передає від покоління до покоління інформацію, накопичену колективною свідомістю. Будь-які зміни в суспільстві знаходять відбиток, віддзеркалюються й викарбовуються в мові, створюючи особливий шар мовних засобів, в яких закріплюються поняття, специфічна інформація про історію, географію, державний устрій, предмети матеріальної та духовної культури минулого та сьогодення. «Система культурних цінностей цивілізації фіксується в мові, є відбитком певного соціуму» [20].

У зв'язку із цим з'являються нові теорії та погляди на проблеми перекладу. Відповідно зростають і вимоги до його якості. Важливе місце в перекладі художньої літератури займає переклад реалій [5-8; 14; 16, с. 78-79; 19; 20]. Це справа не лише перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва, яка вимагає від перекладача володіння неабиякими фоновими

знаннями. Успішне виконання функцій перекладача передбачає всебічне знайомство з історією, культурою, літературою, звичаями, сучасним життям та іншими реаліями народу, що говорить мовою оригіналу. Іншими словами, основними вимогами до повноцінного перекладу є володіння перекладачем реаліями, їхнім функціонуванням за конкретних умов життя і побуту країни, з мови якої здійснюється переклад. Залежно від переваги того чи іншого виду інформації, що містить у собі реалія в кожному конкретному випадку (денотативної, конотативної, зокрема національно-культурної), від її композиційної заданості в ситуативному контексті, перекладачі по-різному відтворюють її семантико-стилістичні функції [19; 21].

Хоча переклад – є справою творчою та індивідуальною, і кожен перекладач може за допомогою своєї майстерності формувати власні шляхи донесення до читача змісту реалій, все ж існують загальноприйняті способи їхнього перекладу для запобігання втрати національного колориту [7; 8; 11; 12; 20], хоча твердження, що реалії перекладаються є неточним. „Перекласти – це значить віднайти відповідник у цільовій мові, а як же цього досягти, якщо в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об’єкта, поняття чи явища?” [8]. Перед перекладачем постає складне завдання – передати національний дух народу. «Таємниця національності кожного народу не в його одязі і кухні, а в його, так би мовити, манері розуміти речі» (В. Г. Белінський), «формуванні й формулюванні думки» (І. О. Зимня). Передача національного складу мислення розширює уявлення читача про світ, допомагає йому усвідомити себе, і є дуже трудомістким процесом для фахівця-перекладача.

У перекладознавстві терміном «переклад» називають як процес передачі змісту, вираженого однією мовою, засобами іншої мови, так і результат цього процесу – усний чи письмовий текст. Еквівалентність, або адекватність, перекладу передбачає збереження всіх видів інформації, у тому числі змістовної, смислової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної, що міститься в тексті оригіналу. Основними критеріями оцінки перекладу можна вважати передачу смислової інформації та збереження національного та історичного колориту тексту оригіналу.

Вибір прийомів перекладу реалій визначається кваліфікацією і творчим почерком перекладача. Відомо, що фахівці-перекладачі користуються такими основними прийомами передачі реалій, як транскрипція / транслітерація та переклад. У свою чергу, переклад реалій здійснюється за допомогою 1) неологізмів (калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм, «створення нового терміну мовою перекладу»); 2) заміни реалій; 3) приблизного перекладу (родо-видова заміна, функціональний аналог, опис, пояснення); 4) контекстуального перекладу, 5) лексико-семантичних модифікацій (звуження / конкретизація, розширення / генералізація, емпатизація / нейтралізація, функціональна заміна, описовий переклад, перекладацький коментар) (Л. С. Бархударов, Т. А. Казакова, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, О. Д. Швейцер) [1; 4; 9; 11-13; 15; 21].

Це питання отримує різний ступінь висвітлення у працях О. С. Ахманової, Л. С. Бархударова, Є. В. Бреуса, Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова,

В. С. Виноградова, С. Влахова та С. Флоріна, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабана, Т. Р. Кияка, В. Н. Комісарова, Г. Д. Томахіна, А. В. Федорова, О. Д. Швейцера.

Актуальність статті полягає в необхідності пошуку нових шляхів подолання труднощів перекладу національно-специфічних реалій, соціокультурної інформації, притаманної народу-носію мови й культури тексту оригіналу, оскільки перекладач постійно зустрічається з проблемою перекладу реалій, які відносяться до елементів мови, що позначають поняття, незрозумілі або відсутні в інших культурах, і завжди становлять у процесі перекладу неабияку складність. **Метою** нашої статті є продемонструвати один з можливих шляхів подолання таких труднощів.

Для відбору релевантних засобів передачі реалій у перекладі іншомовної оригінальної художньої літератури пропонуємо за доцільне розглянути коментар як пояснення, тлумачення соціокультурних фактів. Таке тлумачення допоможе перекладачу точніше зрозуміти певний об'єкт перекладу та передати його адекватно.

Перекладацький, або контекстуальний, коментар розглядається як додатковий прийом, що супроводжує реалію, перекладену у будь-який інший спосіб, проте вона потребує ще більш розширеного пояснення, або якщо тлумачні словники не дають вокабули, достатньо глибокої для певного контексту, або саме поняття взагалі відсутнє або трактується в цільовій культурі інакше. Наприклад, *kvass is a mildly alcoholic drink made from fermented rye bread, yeast or berries* [9, с. 112].

У нашому дослідженні для передачі національно-специфічних явищ ми розглядаємо реалії дещо ширше і вживаємо для позначення а) необхідних для адекватного спілкування та взаєморозуміння між народами у процесі здійснення інтеркомунікації відомостей, мовної та позамовної інформації про країну, мова якої вивчається; б) матеріальних та духовних цінностей нації; в) її реальних фактів та концептуальних понять; г) номінативних одиниць мови й імплікатів, асоціацій та пресупозицій, що передають існуючу систему понять, цінностей та уявлень про світ іншого народу, норм, конвенційних засад і правил вербальної та невербальної поведінки носіїв іншомовної культури [16, с. 8-9].

Перевага надається коментарю, оскільки пояснення реалій іншомовної культури, як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних, пов'язано з певними труднощами. Основна трудність полягає в тому, що слово є основним носієм інформації і, крім понятійного, концептуального значення, має додаткові значення – конотаційні, пресупозиційні та контекстуальні [2-3; 16-18]. Коментування сприяє формуванню автоматизмів рецепції, орієнтовних навичок і вмій відбудови «знання, якого бракує» та адекватного перекладу [16, с. 89].

У лінгвокраїнознавстві зазвичай виокремлюють три види коментарю: одиничний, системний і комплексний [2; 3, 25-28; 14], у лінгводидактиці – змістовий, історичний та етикетно-узуальний [10] і/або пояснювальний, орієнтувальний, інтерпретувальний і антиципуєчий / рецепуючий. Такі коментарі спрямовані на заповнення смислових лакун у процесі читання [17; 18] й перекладу художньої літератури.

Пояснювальний коментар спрямовано на пояснення понять і реалій, які заважають адекватному розумінню змісту і форми. Він може мати різні форми:

довідки, розшифровки, роз'яснення іноді з екскурсами в текст. Такий коментар може співпадати із словниковою статтею одномовного (тлумачного) словника і може бути доповнений конотативними національно-специфічними значеннями реалій іншомовної культури.

Наприклад: *Jeep* – a trademark of a type of car made for traveling over rough ground [22, с. 703]. Earlier a sturdy military automobile with four-wheel drive, originally used during the Second World War by the US army [23, с. 811].

Орієнтувальний коментар слугує для привернення уваги перекладача до особливо важливих компонентів змісту та форми, до деталей, які здаються незначними на перший погляд, для встановлення різних зв'язків, пошуку певної інформації, підтвердження або спростування тверджень. Наприклад: у реченні “*He belonged to **the Hill***” – «Він належав до Капітолійського пагорба», мається на увазі у Вашингтоні. Так, перекладач підкреслює, що говорячи про свого батька, головна героїня акцентує увагу співрозмовника на тому, що її батько – сенатор, і вона ним пишається.

Інтерпретувальний коментар спрямовано на запобігання неглибокому, поверхневому розумінню, на привернення уваги до експліцитних та імпліцитно виражених реалій, на спонукання до порівняння, оцінки, узагальнення тощо. Наприклад, в оповіданні «Майбутній час» автор, Р. Ліпсайт говорить про свого героя “*Gary is **typically American***” – «типовий американець», бо той завжди хоче бути першим, найкращим, тобто «здійснити американську мрію».

Антиципуючий / **рецепуючий** коментар сприяє встановленню проспективних і ретроспективних зв'язків, диференціації реалій за значущістю й новизною. Наприклад, назвою оповідання «Четверте липня» (День Незалежності в Сполучених Штатах Америки) Р. Бранкато допомагає читачеві, а отже й перекладачеві зрозуміти, а, може, й спрогнозувати поведінку головного героя в кульмінаційний момент, коли бажання звільнитися від ідеї фікс бере верх над бажанням помститися кривднику.

Пояснювальний та інтерпретувальний коментарі спрямовано на запобігання труднощів розуміння змісту художнього тексту, а орієнтуєчий та антиципуючий / рецепуючий – на виховання уважного читача [18, 232-234], висококваліфікованого перекладача. Для заповнення соціокультурних лакун застосовується пояснювальний коментар у вигляді довідок, розшифровок або роз'яснень. Для семантизації топонімічної лексики бажано використовувати карту країни, види великих міст. Студентам, майбутнім перекладачам, рекомендується користуватися словниками, енциклопедіями, довідниками.

Як відомо, у процесі перекладу художніх творів неможливо передбачити абсолютно всі мовні явища, які зустрінуться в тексті й будуть позначені реаліями, оскільки лексичний запас будь-якої мови практично невичерпний. У зв'язку із цим варто вміти знаходити „внутрішній текстовий коментар” (самокоментування). Він є поясненням такої інформації в самому тексті й має, за твердженням Л. П. Смелякової, великі переваги перед іншими видами коментарю, бо таке пояснення органічно вплітається в тканину розповіді і в перекладача немає потреби звертатися до довідкової літератури – реалії можна зрозуміти з контексту. Наприклад, у реченні: *Down Fifth Avenue, she walked toward **Bergdorf Goodman**, where the girls were to buy dresses for birthday parties*

and dancing school (Plain. *Blessings*) через П'яту авеню і те, що там можна купити – дівчаткам нарядні спідниці до дня народження та для танців у школі – можна здогадатися, що *Bergdorf Goodman* – це крамниця коштовного ексклюзивного одягу [16, с. 113-115].

Отже, важливо вміти знаходити такі коментарі (самокоментування) в художньому тексті. Приклади внутрішніх текстових коментарів, одержані шляхом наскрізної вибірки з художніх творів британських і американських письменників, дозволили упорядкувати їх у такий спосіб:

1. **Експліцитний** та **імпліцитний** коментар.

2. **Розгорнутий** та **згорнутий (лаконічний)** коментар:

а) *She finished the bedtime ritual: the hair combing, the brief story and good-night kisses* (Plain. *Blessings*);

б) *She was the talker – the extrovert* (Mazer. *Furlough* – 1944).

3. **Контактний** і **дистантний** коментар:

а) *What was then known as the Fillmore, an area where mostly black people lived* (Adams. *Caroline's Daughters*);

б) *He's got Regents... That's a state exam!* (Miller. *Death of a Salesman*).

4. **Явний** і **прихований** коментар:

а) *She graduated with outstanding record, enough to provide her with a prized clerkship for the following year* (Plain. *Blessings*);

б) *He is staying at the Waldorf [hotel]. The Waldorf. Yes, only the best* (Plain. *Blessings*) [16] (У наведених прикладах жирним шрифтом виокремлено реалії та підкреслено їх внутрішні текстові коментарі).

Внутрішній текстовий коментар не лише розкриває основне значення іншомовних культурних реалій або лексичних одиниць, які їх позначають, а й допомагає глибше проникнути в задум автора, формує ґрунтовне уявлення про іншомовну культуру, розширює світогляд та збагачує тезаурус, розвиває контекстуальну здогадку. З метою розвитку вищезазначених умінь можна запропонувати виконання таких вправ, як:

Вміння помічати такі «підказки» – внутрішні коментарі допоможе запобігти труднощам прочитання, сприятиме кращому орієнтуванню в тексті, уможливить правильне розуміння та адекватний переклад як окремих реалій, соціокультурних явищ мовного та позамовного порядку, так і передачу глибинного змісту художнього твору.

Подальшу перспективу дослідження ми вбачаємо у вивченні можливих шляхів перекладу національно-специфічних алюзій, експліцитного та імпліцитного коментарів.

Список літератури:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Брагина А. А. Толкование текста и учебный комментарий (беседа о лексико-семантических особенностях слова) // Лингвострановедческий аспект преподавания русского языка иностранцам / Под ред. Е.М.Верещагина и В.Г.Костомарова. – М. : Изд-во МГУ, 1974. – С. 65–78.

3. Бражник Н. О. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання іспанської мови у середніх навчальних закладах / Наталія Олексіївна Бражник // Іноземні мови. – 1995. – №№ 3-4. – С. 25-28.
4. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский: Учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. / Евгений Васильевич Бреус. — М. : Изд-во УРАО, 2000. — 208 с.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура / Евгений Михайлович Верещагин, Виталий Григорьевич Костомаров. — М. : Индрик, 2005.— 1038 с.
6. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / Венедикт Степанович Виноградов. -- М. : РАО, 2001. – 224 с.
7. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. /Монография. — М. : Высшая школа, 1986.— 384 с.
8. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад / Роксоляна Петрівна Зорівчак. – Львів : ЛНУ, 1989. – 216 с.
9. Казакова Т. А. Практические основы перевода / Тамара Анатольевна Казакова. — СПб. : Союз, 2002. – 319 с.
10. Коломінова О.О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку у процесі навчання усного англомовного спілкування: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1999. – 350 с.
11. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / Вилен Наумович Комиссаров. — М. : Международные отношения, 1973. – 245 с.
12. Комиссаров В. Н. Теория перевода / Вилен Наумович Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 251 с.
13. Крупнов В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский / Виктор Николаевич Крупнов. – Москва: Высшая школа, 2005. – 279 с.
14. Кулибина Н. В. Лингвострановедческий подход к художественному тексту // Е. М. Верещагин. Лингвострановедение и текст. – М. : Русский язык, 1987. – С. 54-60.
15. Латышев Л.К. Перевод проблемы теории, практики и методики преподавания / Лев Константинович Латышев. — М. : Просвещение, 1988. — 160 с.
16. Рудакова Л.П. Навчання студентів розуміння соціокультурної інформації при читанні англомовної художньої літератури у вищих мовних навчальних закладах: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2004. – 255 с.
17. Смелякова Л.П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе (Теория и практика отбора): Монография. – СПб.: Образование, 1992. – 142 с.
18. Смелякова Л.П. Теоретические основы отбора художественного текстового материала для языкового вуза (на материале английского языка): Дис... д-ра пед. наук: 13.00.02. – К., 1992. – 390 с.
19. Томахин, Г. Д. Реалии-американизмы: пособие по страноведению / Геннадий Дмитриевич Томахин. — М. : Высшая школа, 1988. — 239 с.
20. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / Андрей Венедиктович Федоров. – СПб : СПбГУ; М. : ИД «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.